

הרב יעקב הררי

עיסת מי פירות

(ירושלמי חלה פ"ב ה"א)

תוכן:

פתיחה

שיטת הרא"ש והרשב"א

שיטת הרמב"ם

מה יעשה עם החלה

סיכום

פתיחה

איתא במשנה (חלה פ"ב מ"ב): "מי פירות חייב בחלה ונאכל בידיים מסואבות". ופירשו מפרשי הירושלמי שהמשנה מלמדת אותנו שלמרות שעיסה שעשויה ממי פירות היא חייבת בחלה בכל זאת היא נאכלת בידיים מסואבות, כי מי פירות לא מכשירים לקבל טומאה.

נחלקו התנאים במסכת טבול יום (פ"ג מ"ד) לגבי מקרה של עיסה שהוכשרה לקבל טומאה ואחר כך נילושה במי פירות, ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא אומר שמי פירות מחברים את העיסה שתהיה דבר אחד שלם ולכן למרות שנגע השרץ רק במקצת העיסה נטמאה כולה, אך ר' עקיבא חולק ואומר שמי פירות לא מחברים, ולכן רק המקום שנגע בו השרץ טמא, ושאר העיסה טהורה.

ונחלקו האמוראים בירושלמי (חלה יב.) כיצד להעמיד את המשנה, ר' יוסי ברבי חנינא העמיד את המשנה כר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא שמי פירות מחברים את העיסה ולכן יש כאן עיסה גדולה בשיעור חלה שחייבת בחלה, אבל לר' עקיבא שמי פירות לא מחברים את העיסה אין כאן קשר בין החלק הזה בעיסה לחלק הזה וממילא אין כאן שיעור חלה. אך ר' חייה בשם ר' יוחנן חולק על ר' יוסי בר' חנינא ואומר, שאומנם לגבי טומאה נחלקו ר"ע ור"א אך לגבי חיוב חלה לכולי עלמא מי פירות מחברים לחייב בחלה וגם ר"ע מודה שיש חיבור.¹

¹ המפרשים לא מסבירים את סברתו של ר' יוחנן לחלק בין טומאה לחלה, ולכאורה לא ברור ההבדל ביניהם! הרי אם מי פירות אינם מחברים עיסה בצורה מיטבית לעניין טומאה מדוע שנאמר שהם כן מחברים בצורה מספיק מיטבית לעניין חלה! ונראה לענ"ד שהצורך בכך שיהיה חיבור בעיסה הוא שונה בין טומאה וחלה, שבטומאה צריך שיהיה קשר בין החלקים כדי שכשחלק אחד ניטמא אז כל העיסה תיטמא ולכן צריך שיהיה חיבור, אבל בחלה צריך שיהיה קשר וחיבור בין חלקי העיסה רק כדי שיהיה כאן שיעור חלה. ועפ"ז אפשר

הירושלמי מביא עוד שיטה בכדי להבין את משנתנו, ר' יהושע בן לוי אומר שרק שבעת המשקים מחברים. ונסתפק ר' יוסי האם ריב"ל אמר את דבריו לגבי חלה, כיון שמסביר את המשנה כר' יוסי בר' חנינא שהמשנה היא רק לדעת ר' אלעזר ולהלכה פוסקים כר' עקיבא מחבירו ולכן רק שבעת המשקים מחברים לחלה ושאר המשקים לא מחברים ובעצם יוצא שריב"ל חולק על ר' יוחנן, או שריב"ל אמר את דבריו לעניין טומאה בלבד אבל לעניין חלה הוא מסכים עם ר' יוחנן שגם ר' עקיבא מודה שמי פירות מחברים לחלה. אך ר' יונה לא הסתפק כמו ר' יוסי אלא פשיטא ליה שריב"ל התכוון שגם בחלה מי פירות שאינם משבעת המשקים אינם מחברים. ומניין לר' יונה שריב"ל חולק על ר' יוחנן וסובר כריב"ח? כיון שריב"ל ור' יונה תנו ברייתא בשם רשב"י שר' טרפון אומר ג"ש "חלה" "חלה" מרקיק לחלה, מה ריקק בשמן אף חלה שעשויה בשמן, ואם כן רואים שדווקא בשמן שהוא משבעת המשקים יש חיוב להפריש חלה אבל בשאר משקים אין חיוב להפריש חלה כר"ע אליבא דריב"ח ודלא כר' יוחנן.

שיטות הרא"ש והרשב"א

הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל ב' סי' י"ד) כותב שלמרות שבמשנה איתא שמי פירות חייב בחלה בכל זאת צריך לפסוק שעיסת מי פירות פטורה מחלה מכמה סיבות:

ר' יוסי בר' חנינא מסביר שהמשנה היא כדעת ר"א בלבד ור"ע חולק וא"כ כיון שהלכה כר"ע מחבירו יוצא שר' יוסי בר' חנינא אומר שאין הלכה כמשנתנו. ור' יונה שמסביר את ריב"ל שגם לעניין חלה לפי ר"ע אין חיבור במי פירות, א"כ יוצא שר' יוסי בר' חנינא וריב"ל ור' יונה הם רבים שפוסקים שמי פירות לא מחברים לחלה, לעומת ר' יוחנן שהוא יחיד שפוסק שיש להפריש חלה מעיסת מי פירות. סיבה נוספת לפסוק שעיסת מי פירות פטורה מחלה, שר' יונה הביא ברייתא שמסייעת לדבריו שרק שמן ושאר שבעת המשקים מחייבים בחלה ולא שאר משקים ואם כן יש ממש תנא דמסייע לר' יונה וריב"ל וריב"ח. נוסף לכל זה, ר"ת פוסק שכשיש מחלוקת בין ריב"ל לר' יוחנן הלכה כריב"ל.

על פי דברים אלו הרא"ש רוצה לפסוק כדעת ר' יונה שאין חיוב להפריש חלה מעיסת מי פירות אבל הוא עדיין מסתפק ולכן פוסק שלכתחילה לא יעשה עיסה ממי פירות ללא מים ואם לש יפריש בלי ברכה.

להסביר את שיטת ר' יוחנן שאמנם מי פירות לא מחברים את החלקים בעיסה כמו מים בצורה שלימה וחזקה, ולכן לעניין טומאה פוסק ר' עקיבא שאין מספיק קשר בין החלקים בעיסה שכשחלק אחד נטמא כל העיסה תיטמא, אבל בכל זאת בחלה נאמר שעיסת מי פירות מספיק מחוברת, כי בחלה צריך שיעור מסוים בשביל חשיבות המצווה, ולכן אם יש כאן את השיעור הזה גם אם אינו מספיק מחובר בצורה הכי מיטבית בכל זאת מספיק לנו שזה נראה לעין מחובר כדי שתהיה פה חשיבות למצווה ולא צריך שזה יהיה בפנים מחובר בצורה מספיק מיטבית כמים.

הרשב"א (בשו"ת ח"א סי' תס"ד) דוחה את דברי הרא"ש ואומר שיש לנו סתם משנה שאומרת שיש חיוב להפריש חלה מעיסת מי פירות וברור שסתם משנה היא יותר מהברייאא אותה הביא ר' יונה, ועוד שאפשר להסביר את הברייאא שלא כמו ר' יונה, שההו"א הייתה שרק חלה שעשויה ממים חייבת בחלה והחידוש בברייאא הוא שכל משקה חייב בחלה, כי הג"ש לימדה שכמו ברקיק שעשוי משמן ככה גם בחלה מדובר אפילו עיסה שעשויה משמן ואפילו הכי חייבת בחלה והוא הדין כל שאר מי פירות חייבת בחלה!

ולגבי מה שכתב הרא"ש שר"ת פוסק במחלוקת ריב"ל ור"י כריב"ל, כתב הרשב"א שלגאוניס אין זה נכון אלא ריב"ל ור"י הלכה כר"י! וכן מוכח מהגמרא לגבי ריחא חלא וטעמיה חלא שנחלקו בזה ריב"ל ור"י ובמקום אחר נחלקו בזה אב"י ורבא וקיי"ל דאב"י ורבא הלכה כרבא וא"כ יוצא שהלכה כר"י ולא כריב"ל. ומוסיף הרשב"א שאין כאן יחיד ורבים שהרי ר' יוסי בגמרא הסתפק בדעת ריב"ל ור' יונה ור' יוסי הם תלמידיו של ר' יוחנן ולכן אינם נחשבים כנגדו, ועוד שיש את ר' חיה שאמר את דברי ר' יוחנן ולכן זה יוצא תרי בהדי תרי, ר' יוחנן ור' חיה כנגד ר' יונה ור' יוסי בר' חנינא ואין כאן רבים לגבי יחיד. ועל פי דברים אלו פוסק הרשב"א שעיסת מי פירות חייבת בחלה.

שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם (בפ"ו מהלכות ביכורים ה"ב): "עיסה שנילושה בין או שמן או דבש... כל אלו חייבין בחלה". וציין הכס"מ שמקורו של הרמב"ם הוא מהמשנה שלנו בחלה פ"ב מ"ב. והסבירו הכס"מ והמהר"י קורקוס שלמרות שר' יוסי בר חנינא העמיד את המשנה כר"א שחולק על ר"ע, בכל זאת כיון שר' יוחנן חולק על ריב"ל ומעמיד את המשנה גם כר"ע הלכה כמו המשנה. והוסיף הכס"מ שאפילו אפשר לומר שהרמב"ם פסק כמו ריב"ל ולא כר"א אבל כיון שר"א ור"ע נחלקו בדעת ר' יהושע אם כן אין בעיה לפסוק כר"א ולא כר"ע כי זה לא ר"ע לעצמו אלא ר' עקיבא רק אמר מה לדעתו אמר ר' יהושע.

הטור (סימן תכט) כתב שעיסה שנילושה במי ביצים או יין או שמן או דבש לרמב"ם חייבת בחלה והרא"ש הסתפק, ועדיף שלא ללוש עיסה ללא מים לצאת מן הספק. וכתב הבית יוסף (שם) שבנוסחא שלנו ברמב"ם לא כתוב מי ביצים ואולי לטור הייתה גירסא אחרת ברמב"ם, אבל הוסיף הב"י שגם אם לא הייתה גירסא אחרת ברמב"ם בכל זאת הטור צודק שלשיטת הרמב"ם עיסה שנילושה במי ביצים חייבת בחלה, שהרי הרמב"ם לא חילק בין עיסה שנילושה בשבעת המשקים לעיסה שנילושה בשאר משקים. ופסק הבית יוסף שהלכה היא שעיסת מי פירות חייבת בחלה כיון שגם הרמב"ם וגם הרשב"א פסקו כך, וכן פסק בשו"ע (ס' ט'), אך מעיר עליו הש"ך (שם סק"ט) שהרא"ש והברטנורה פסקו שפטור מחלה ולכן יפריש בלי ברכה או שיפריש מעיסה אחרת גם על זו.

השיטה השניה בשיטת הרמב"ם היא שיטת הב"ח (שם). הב"ח מקשה על הכס"מ ואומר, שכשהמשנה אמרה שעיסת מי פירות חייבת בחלה היא ודאי התכוונה לעיסה שעשויה משאר מי פירות שאינם משבעת המשקים, שהרי המשנה ממשיכה ואומרת שעיסה כזו נאכלת

בטומאה כיון שמי פירות לא מכשירים לקבל טומאה, ואם כן ודאי שלא מדובר בשבעת המשקים שהרי שבעת המשקים מכשירים לקבל טומאה כמו מים! ואם כן כשהרמב"ם כתב על עיסת יין שמן ודבש שחייבת בחלה, ודאי שהמשנה היא לא המקור שלו כי הם משבעת המשקים שעליהם המשנה בכלל לא דיברה!

ומוסיף הב"ח שלכאורה הרמב"ם דייק בלשונו וכתב דווקא משקים משבעת המשקים כדי לדייק ששאר משקים ומי פירות פטורים מחלה וזה הפך מה שכתב בשמו הטור! שאם כדברי הטור שלרמב"ם אין הבדל בין שבעת המשקים לשאר המשקים כשיטת ר' יוחנן, הרמב"ם היה צריך לכתוב את לשון המשנה כלשונה וכך היה מלמדנו רבותא טפי ששאר משקים חייבים בחלה! אך מצד שני הב"ח מסכים עם הבית יוסף שאם הרמב"ם סובר שסתם מי פירות פטורים מחלה, קשה מדוע הרמב"ם לא חילק במפורש בין שאר המשקים למשקים שהזכיר משבעת המשקים! לכן פירש הב"ח שלדעתו הרמב"ם הסתפק מהי ההלכה בשאר מי פירות ולכן לא כתב לא לחיוב ולא לפטור, ורק בשבעת המשקים שלכולי עלמא חייב בזה פסק הרמב"ם בצורה מפורשת שחייב.

אך הב"ח מוסיף שבכל מקרה קשה מאד על הטור, שציטט את הרמב"ם והוסיף את המילים 'מי ביצים'. שגם אם נאמר כדברי הבית יוסף שלטור הייתה גירסא אחרת ברמב"ם בכל מקרה קשה מדוע אחרי שכתב הרמב"ם מי ביצים הוא הוסיף לכתוב שמן יין ודבש, הרי אנחנו יכולים לומר זאת בקל וחומר, שאם עיסת מי ביצים חייבת בחלה למרות שהיא לא משבעת המשקים כל שכן שעיסה שעשויה משבעת המשקים תהיה חייבת בחלה! ולעניין הלכה כתב הב"ח שלשיטתו שהרמב"ם הסתפק מה דין שאר מי פירות ממילא יוצא שגם הרמב"ם וגם הרא"ש הסתפקו מה הדין ולכן לא ילוש עיסה במי פירות לבדם אלא רק עם מים, ואם לשפירש בלי ברכה.

הסבר נוסף בשיטת הרמב"ם הוא הסבר מראה הפנים (על הירושלמי). מראה הפנים הקשה על הכס"מ כקושיית הב"ח, שודאי שהמשנה מדברת על מי פירות שאינם משבעת המשקים ולכן העיסה לא מקבלת טומאה, ואם כן כשהרמב"ם הזכיר רק משקים משבעת המשקים אי אפשר לומר שהמשנה הזו היא המקור שלו! ועל מה שכתב הכס"מ שגם לשיטת ריב"ח שהמשנה היא מחלוקת תנאים ולא ככולי עלמא אפשר לומר שהרמב"ם פסק כמו המשנה למרות שהיא שיטת ר"א ולא כר"ע ויש חיבור בעיסת מי פירות, ואם כן אפשר לומר שעיסת מי פירות להלכה חייבת בחלה לכל האמוראים, הקשה על כך מראה הפנים, שהרמב"ם (טומאת אוכלין פ"ח ה"ט"ז) פוסק שאם נגע טבול יום בעיסת מי פירות לא פסל אלא מקום מגעו בלבד כיון שמי פירות לא מחברים את העיסה, וזה כשיטת ר"ע! ואם כן לריב"ח שאין הבדל בין טומאה לחלה, גם בענייננו צריך לומר שהרמב"ם יפסוק כר"ע שאין מי פירות מחברים ועיסת מי פירות פטורה מחלה, ורק עיסה משבעת המשקים חייבת בחלה! והוסיף מראה"פ שבכל מקום פוסק הרמב"ם כריב"ל כנגד ר' יוחנן ולכן גם פה הרמב"ם פוסק כריב"ל, והרמב"ם דקדק בלשונו וכתב עיסה משמן יין ודבש חייבת בחלה, כדי ללמדנו

שדווקא עיסה משבעת המשקים חייבת בחלה אך עיסה משאר מי פירות פטורה מחלה כריב"ל.

מה יעשה עם החלה

כתב הסמ"ק (סי' רי"ט) שרבינו נתנאל היה מקפיד שלא לעשות עיסה ממי ביצים בשיעור חלה, כיון שהיום כולנו טמאי מתים והעיסה הזו היא טהורה כי שום משקה לא הכשיר אותה ואם כן מה יעשה עם חלתה הטהורה, לאוכלה אי אפשר שאנחנו טמאי מתים, ולשורפה אי אפשר כיון שהיא טהורה! וסיים בכך שאפשר ליתנה לכהן קטן, כיון שאינו טמא. והביאו הבית יוסף (שם) והוסיף שעדיף להוסיף מים או שמן וכדו' לעיסה, ועל ידי כך העיסה תוכשר לטומאה ותיטמא ויהיה אפשר לשורפה.

וכן כתב הב"ח שלכתחילה לא יעשה עיסת מי פירות בלי מים, ואין לסמוך על כך שלתת את החיטים ועל ידי כך העיסה הוכשרה ונטמאה כיון שיכול להיות שלא לתת את החיטים ולכן אין לשרוף את החלה הזו. ואם לש עיסה כזו יתן את חלתה לכהן קטן או שיצרף אותה לעיסה אחרת ויפריש מהעיסה האחרת גם על עיסה זו.

ופסק השו"ע (שם ס"י) כדברי הסמ"ק, שלכתחילה לא ילוש עיסה במי פירות בלי לערב אחד משבעת המשקים בתוך העיסה, והוסיף הרמ"א שאם עבר ולש יתן לכהן קטן.

סיכום

המשנה אומרת שעיסת מי פירות חייבת בחלה ונאכלת בידיים מסואבות. האמוראים בירושלמי נחלקו האם המשנה הזו היא כשיטת ר"א בלבד או גם כר"ע שחולק עליו. הרא"ש נוטה לפסוק שעיסת מי פירות פטורה מחלה כיון שלרוב האמוראים בירושלמי לר"ע עיסה כזו פטורה מחלה והלכה כר"ע מחבירו, וכן ישנה ברייתא שמסייעת לאותם אמוראים, אך במסקנא הרא"ש נשאר בספק ואומר שעדיף שלא ללוש עיסה כזו ואם לש יפריש בלי ברכה. הרשב"א חולק על הרא"ש ופוסק כמו המשנה כיון שהיא חזקה יותר מהברייתא, והוא מוסיף הסבר אחר לברייתא כך שלא פשוט שהברייתא אומרת שעיסת מי פירות פטורה מחלה, וגם מגיע למסקנא שלא לרוב האמוראים עיסת מי פירות פטורה מחלה אלא יש שני אמוראים שפוסקים שהיא פטורה וכנגדם שני אמוראים אחרים שפוסקים שהיא חייבת, ולכן הרשב"א פוסק שעיסת מי פירות חייבת בחלה.

הרמב"ם כתב שעיסה שעשויה מיין שמן או דבש חייבת בחלה, ומצינו שלושה הסברים במפרשים מהי שיטת הרמב"ם. הכס"מ מהר"י קורקוס והטור מבינים שהרמב"ם פוסק שכל עיסה של מי פירות חייבת בחלה, כיון שהרמב"ם פסק את המשנה, והם לומדים את זה מכך שהרמב"ם לא חילק בין עיסה שעשויה משבעת המשקים לשאר מי פירות (הבית יוסף אפילו אומר שאולי הייתה לטור גירסא אחרת ברמב"ם שבה מפורש שכל מי פירות חייבים בחלה) וכך פוסק השו"ע להלכה. הב"ח חולק ואומר שודאי שהמשנה אינה מקורו של הרמב"ם, כי

המשנה דיברה על מי פירות שאינם מכשירים לטומאה והרמב"ם הזכיר רק משקים משבעת המשקים שמכשירים לטומאה. ולכן הב"ח מגיע למסקנא שהרמב"ם הסתפק מה הדין בסתם מי פירות ולכן לא פסק במפורש על סתם מי פירות מה הדין ופסק רק את הדין שאין עליו מחלוקת שעיסה משבעת המשקים חייבת בחלה. והדעה השלישית היא דעת מראה הפנים שמגדיל ואומר שהרמב"ם דייק בלשונו דווקא דברים שהם משבעת המשקים כדי שנדייק מדבריו שמשקים שאינם משבעת המשקים פטורים מחלה.

הסמ"ק כותב שאין מה לעשות עם חלה של מי פירות שאינה מקבלת טומאה כיון שכולנו טמאים ואסור לאוכלה ואסור לשורפה ולכן תמיד יערב אותה במים. והביאו אותו הבית יוסף והב"ח ופסק אותו בשו"ע. ואם כבר לש עיסה כזו כתב הסמ"ק ופסקו הרמ"א שיביא את החלה לכהן קטן.

